श्री वितरागायनमः

श्रीमद् रत्नाकरसूरि विरचित.

श्री रत्नाकर पच्चीशी.

पध्यात्मक रहस्य तथा भाषांतर साथे.

परम पूज्य श्रीमद् मुनिमाहाराज श्री सिद्धि विजयजी-
ना शिष्य मुनि कल्याण विजयजीना सदुपदेशथी
उदार सद्गृहस्थोनी साहायवडे तेना अर्थीजनोने

(भेट.)

प्रसिद्धकर्ता.

श्री नरोडा कल्याण जैन पाठशाळा
तरफथी शा. हीरालाल चुनीलाल.

ठे. शामळानी पोळ. मु. अमदावाद.

की. पठन पाठन प्रतिज्ञा.

॥ શ્રી વીતરાગાય નમઃ ॥

શ્રીમદ્ રત્નાકર સૂરિ વિરચિત.

श्री रत्नाकर पच्चीशी.

પદ્યાત્મક રહસ્ય તથા ભાષાંતર સાથે.

રહસ્ય કર્ત્તા,

માસ્તર શામજી હેમચંદ દેશાઈ. બોટાદવાળા.

શ્રી વૃ. જૈન વિદ્યાશાળાના મુખ્ય અધ્યાપક.

પરમપૂજ્ય મુનિ મહારાજશ્રી સિદ્ધિવિજયજી મહારાજના શિષ્ય મુનિ કલ્યાણ વિજયજીના સદુપદેશથી

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર.

શ્રી નરોડા કલ્યાણ જૈન પાઠશાળા તરફથી

શા. હીરાચંદ ચુનીલાલ.

મુ. અમદાવાદ ઠા. સામળાની પોળ.

સંવત ૧૯૭૫. નકલ ૧૦૦૦. ઈ. સ. ૧૯૧૯.

આવૃત્તિ ૧ લી.

શ્રી "સત્યવિજય" પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં શા. સાંકલચંદ હરીલાલે છાપ્યું. ઠે. પાંચકૂવા નવાદરવાજા—અમદાવાદ.

કિંમત—૦-૧-૬.

નિવેદન.

શ્રીમદ્ રત્નાકર સૂરિ વિરચિત આ રત્નાકર પચ્ચીશી જૈન કોમમાં સારી રીતે પ્રસિદ્ધ છે. તેની અંદર જે ભાવો ઘટાવ્યા છે, જે આત્મનિંદા કરી છે, જે જીંદગીમાં કરાતાં કાર્યોનું વિવેચન કર્યું છે તે બધું લગભગ દરેકને લાગુ પડે તેવું, લગભગ જીવનના અનેક પ્રસંગોમાં દરેક મનુષ્યોથી કરાતાં કૃત્યોનુંજ જાણે કે સવિસ્તર વર્ણન હોય તેવું વર્ણવ્યું છે. તે પચ્ચીશી ભાવપૂર્વક અર્થ—સમજણ સહિત પ્રભુ પાસે શાંત ચિત્તે બોલતાં પ્રત્યેક મનુષ્યનું હૃદય દ્રવે છે, નેત્ર સ્નિગ્ધ થાય છે, અને તે વખતે તો મનમાં એવો નિર્ણય પણ થાય છે કે હવે પછીના જીવનપ્રવાહમાં એવાં અકાર્યો નહિ કરૂં, તે સ્તુતિ ઉપર અત્રેની શ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજી જૈન વિદ્યાશાળાના કુશળ અધ્યાપક **શામજી હેમચંદે** અત્રેની વિદ્યાશાળાના વિદ્યાર્થીઓના ઉપયોગ માટે રહસ્યાત્મક પદ્ય બહુ સારી ભાષામાં બનાવ્યું હતું, અને આ સભા તરફથી ચાલતા માસિક શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ”માં તે બહાર પડતાં તે પદ્યાત્મક રહસ્ય એટલું બધું લોકપ્રિય થઇ પડયું કે અત્રે અને કેટલાંક બીજાં શહેરોમાં પણ તે રહસ્યાત્મક પચ્ચીશી ઘેર ઘેર ગવાવા લાગી અને તે માસિકોની એકદમ સર્વ તરફથી માગણી થવા લાગી. આવે પ્રસંગે અત્રેના શ્રેષ્ઠીવર્ય **શા. ગીરધરલાલ આણંદજી** તરફથી તેમના એક પૌત્ર

ચી૦ ભાઈ પ્રતાપચંદ (ભીમ) ના મૃત્યુપ્રસંગે તે બાળકની માતા સૌ. સુરજ તરફથી ખર્ચવા ધારેલ રકમ આ સભા હસ્તક મૂકવામાં આવેલી, તેનો ઉપયોગ આ નાની સરખી પણ મોટા ભાવાર્થવાળી પચ્ચીશી રહસ્ય અને વિવેચન સહિત છપાવીને પ્રસિદ્ધ કરવાનો નિર્ણય થવાથી આ પચ્ચીશી તે બાળકની સ્મારકમાળા તરીકે બહાર પાડવામાં આવી છે. તે બાળક દશ વર્ષની નાની ઉમરમાં ગુજરી ગયો હતો. તેનો જન્મ સં. ૧૯૬૦ના કારતક વદિ ૧૦ મે થયેલ અને મૃત્યુ સં. ૧૯૭૦ના આસો વદિ ૧૨ શે થયું. આ ટુંકી ઉમરમાં પણ તે બાળકે નમ્રતા, સાદાઈ, ધર્મ તરફ વલણ, અભ્યાસની ખંત, નિર્દોષતા, પ્રેમી સ્વભાવ વિગેરે ગુણો એવા રૂપમાં દેખાડયા હતા કે હજુ પણ તે કુટુંબમાં તેવા ઉચ્ચ ગુણો માટે તે બાળકનું વારંવાર સ્મરણ કરવામાં આવે છે. ભાઈ પ્રતાપને શ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજી જૈન વિદ્યાશાળા ઉપર બહુ પ્રેમ હતો તે લગભગ પાંચ વરસ આ શાળામાં ભણ્યો હતો. વારંવાર તેનાં વડીલોને કહી તે શાળાનાં વિદ્યાર્થીઓને તે પ્રભાવનાઓ વિગેરે કરાવતો હતો. તેજ વિદ્યાશાળાનાં વિદ્યાર્થીઓને ખાસ કરીને ઉપયોગી અને તેજ શાળાના ઉમંગી અધ્યાપકે તૈયાર કરેલ આ રહસ્યાત્મક પચ્ચીશી બહાર પાડવાનો સહયોગ થયો, તેથી તે બાળકનાં કુટુંબને અને વિદ્યાશાળાના કાર્યવાહકો, વિદ્યાર્થીઓ અને માસ્તરોને બહુ આનંદ થયો છે.

આ બુકની કોપીરાઇટ બીલકુલ રાખવામાં આવતો નથી. યુવાન અભ્યાસીઓના ઉપયોગ માટે ઇચ્છા હોય તે દરેક સર્જનને તે મૂળ તથા રહસ્ય છપાવવાની છુટ આપવામાં આવે છે. આ પચ્ચીશીનું ભાષાંતર કરી આપી મૂળ તથા રહસ્ય વિગેરે સર્વની પ્રેસકોપી **કાપડિયા રતીલાલ ગીરધરલાલ** બી. એ. એ તૈયાર કરી આપી છે તેથી તેનો આભાર માનવામાં આવે છે. અને દરેક વાંચકબંધુને આ બુક સર્વત્ર ફેલાવવા, સર્વને વંચાવવા, અને પોતે મુખપાઠ કરી અન્યને મુખપાઠ કરાવવાની વિનતિ કરવામાં આવેછે.

સં. ૧૯૭૪.
અસાડ શુદિ ૧૪
સોમવાર.

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા.
ભાવનગર.

આ અતી ઉત્તમ્ નાનકડું પુસ્તક પણ સર્વને ઉપયોગી હોવાથી અમદાવાદમાં લવારનીપોળમાં બીરાજતા પરમ ઉપકારી મુનિ મહારાજશ્રી સિદ્ધિવિજયજીના શિષ્ય મુનિમહારાજશ્રી કલ્યાણ વિજયજીનાં સદુપદેશથી તેજ શાળાના ઉપયોગ માટે ઉદાર ગૃહસ્થોની સાહાયવડે આ પુસ્તકની ૧૦૦૦) કોપી છપાવી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી છે.

લી. પ્રસિદ્ધ કર્તા.

સંવત ૧૯૭૫.
વઇશાખ શુદ ૩. શુક્રવાર.

અમદાવાદ
ઠો. લવારની પોળમાં ઉપાશ્રયમાં

શ્રી રત્નાકર પચ્ચીશી.

રહસ્ય અને ભાષાંતર યુકત.

(૧)

મંગળાચરણ. ઉપજાતિ.

श्रेयः श्रियां मंगलकेलिसद्म,
नरेंद्रदेवेंद्रनतांघ्रिपद्म ।
सर्वज्ञ सर्वातिशयप्रधान,
चिरं जय ज्ञानकलानिधान ॥ १ ॥

હરિગીત.

મંદિર છો મુક્તિતણી માંગલ્ય ક્રિડાના પ્રભુ;
ને ઇંદ્ર નર ને દેવના સેવા કરે તારી વિભુ;
સર્વજ્ઞ છો સ્વામી વળી શિરદાર અતિશય સર્વના,
ઘણું જીવ તું ઘણું જીવ તું ભંડાર જ્ઞાન કળાતણા.

અર્થઃ—મોક્ષરૂપી લક્ષ્મીના મંગળમય આનંદનાં ગૃહ, નરના ઇંદ્ર—રાજાઓએ તથા દેવતાઓના ઇંદ્રોએ નમન કર્યું છે જેના ચરણકમળમાં એવા, સર્વ અતિશયે કરીને મુખ્ય અને જ્ઞાનરૂપી કળાના ભંડાર એવા હે સર્વજ્ઞ પ્રભુ! આપ ચિરકાળ જયવંતા વર્તો.

(૨)

અભિધેય સૂચન.

जगत्त्रयाधार कृपावतार,
दुर्वारसंसारविकारवैद्य ।
श्री वीतराग त्वयि मुग्धभावा-
द्विज्ञ प्रभो विज्ञपयामि किंचित् ॥२॥

ત્રણ જગતના આધાર ને અવતાર હે કરૂણાતણા,
વળી વૈદ્ય હે દુર્વાર આ સંસારનાં દુઃખોતણા,
વીતરાગ વલ્લભ વિશ્વના તુજ પાસ અરજી ઉચ્ચરૂં,
જાણો છતાં પણ કહી અને આ હ્રદય હું ખાલી કરૂં.

અર્થઃ—ત્રણ જગતના આધાર, કૃપાના અવતાર, અત્યંત દુઃખથી છુટે તેવાં સંસારનાં વિકારોને મટાડવામાં વૈદ્ય સમાન, વીતરાગ, બધું જાણવાવાળા એવા હે પ્રભુ! હું તમારી પાસે બહુ જ મુગ્ધભાવથી-ભોળપણથી કાંઇક વિનંતિ કરૂં છું.

(૩)

બાળક જેવા નિખાલસપણાથી વિનંતિ કરવાનો નિર્ણય.

किं बाललीलाकलितो न बालः,
पित्रोः पुरो जल्पति निर्विकल्पः ।
तथा यथार्थं कथयामि नाथ,
निजाशयं सानुशयस्तवाग्रे ॥ ३ ॥

શું બાળકો માબાપ પાસે બાળક્રિડા નવ કરે,
ને મુખમાંથી જેમ આવે તેમ શું નવ ઉચ્ચરે;
તેમજ તમારી પાસ તારક આજ ભોળાભાવથી,
જેવું બન્યું તેવું કહું તેમાં કશું ખોટું નથી.

અર્થ:–બાળક્રિડામાં આનંદ પામનાર બાળક પોતાના માબાપ પાસે કોઇ પણ જાતની શંકા રાખ્યા સિવાય (જે મનમાં આવે તે) શું નથી બોલતો ? તેવીજ રીતે હે નાથ ! મારો આશય–મારૂં નિવેદન પશ્ચાત્તાપપૂર્વક હું આપની પાસે યથાર્થ રીતે કહીશ.

(૪)

દાન, શિયલ, તપ અને ભાવના વિનાનું વ્યર્થ ભવભ્રમણ.

दत्तं न दानं परिशीलितं च,
न शालि शीलं न तपोऽभितप्तं ।
शुभो न भावोऽप्यभवद्भवेऽस्मिन्,
विभो मया भ्रांतमहो मुधैव ॥४॥

મેં દાન તો દીધું નહિ અને શિયળ પણ પાળ્યું નહિ,
તપથી દમી કાયા નહિ શુભ ભાવ પણ ભાવ્યો નહિ;
એ ચાર ભેદે ધર્મમાંથી કાંઇ પણ પ્રભુ નવ કર્યું,
મ્હારૂં ભ્રમણ ભવસાગરે નિષ્ફળ ગયું નિષ્ફળ ગયું!

અર્થઃ-હે પ્રભુ! નથી મેં આ ભવમાં દાન દીધું કે નથી મેં શુદ્ધ બ્રહ્મચર્ય પાળ્યું. નથી કર્યો મેં તપ, તેમ નથી અંતરમાં ભાવ્યો સારો ભાવ. અરેરે! મારો આ ભવનો ફેરો નકામોજ થયો.

(૫)

કષાયના બંધનથી પ્રભુને ભજવાની અશક્તિ.

दग्धोऽग्निना क्रोधमयेन दष्टो,
दुष्टेन लोभाख्यमहोरगेण ।
ग्रस्तोऽभिमानाजगरेण माया–
जालेन बद्धोऽस्मि कथं भजे त्वाम् ॥५॥

હું ક્રોધ અગ્નિથી બળ્યો વળી લોભ સર્પ ડશ્યો મને,
ગળ્યો માનરૂપી અજગરે હું કેમ કરી ધ્યાવું તને?
મન મારૂં માયાજાળમાં મોહન ! મહા મુંઝાય છે,
ચડી ચાર ચોરો હાથમાં ચેતન ઘણો ચગદાય છે.

અર્થઃ–ક્રોધરૂપ અગ્નિએ મને બાળ્યો; દુષ્ટ લોભરૂપ મોટા સર્પે મને ડંશ દીધો; અભિમાનરૂપ અજગર મને ગળી ગયો; અને માયારૂપી જાળમાં હું બંધાયો; હે પ્રભો ! હું તમને શી રીતે ભજું ?

(૬)

સત્કર્મને અભાવે ભવોની નિષ્ફળતા.

कृतं मयाऽमुत्र हितं न चेह,
लोकेऽपि लोकेश सुखं न मेऽभुत् ।
अस्मादृशां केवलमेव जन्म,
जिनेश जज्ञे भवपूरणाय ॥ ६ ॥

મેં પરભવે કે આ ભવે પણ હિત કાંઈ કર્યું નહિ,
તેથી કરી સંસારમાં સુખ અલ્પ પણ પામ્યો નહિ;
જન્મો અમારા જિનજી! ભવ પૂર્ણ કરવાને થયા,
આવેલ બાજી હાથમાં અજ્ઞાનથી હારી ગયા.

અર્થઃ—હે ત્રણ જગતના નાથ! આ ભવમાં અથવા પરભવમાં મેં કોઈનું પણ હિત કરેલ ન હોવાથી લેશમાત્ર પણ સુખ મને મળ્યું નથી; હે પ્રભુ! અમારા જેવાનો અવતાર તો જાણે ભવ પૂરો કરવા માટેજ થયો હોય તેમ લાગે છે.

મનની પાષાણુથી પણ વિશેષ કઠોરતા.

मन्ये मनो यन्न मनोज्ञवृत्तं,
त्वदास्यपीयूषमयूखलाभात् ।
द्रुतं महानंदरसं कठोर-
मस्मादृशां देव तदश्मतोऽपि ॥ ७ ॥

અમૃત ઝરે તુજ મુખરૂપી ચંદ્રથી તોપણ પ્રભુ;
ભિજાય નહિ મુજ મન અરેરે! શું કરૂં હું તો વિભુ;
પત્થરથકી પણ કઠણ મારૂં મન ખરે ક્યાંથી દ્રવે,
મરકટ સમા આ મનથકી હું તો પ્રભુ હાર્યો હવે.

અર્થઃ—આનંદદાયક વર્તનવાળા હે પ્રભુ! તમારા મુખરૂપી ચંદ્રના દર્શનનો લાભ થવા છતાં પણ આનંદરૂપી રસ મારા મનમાંથી ઝર્યો નહિ, તેથી હું ધારૂં છું કે મારૂં મન પાષાણુથી પણ વધારે કઠોર છે.

(૮)

દુષ્પ્રાપ્ય રત્નત્રયીનું પ્રમાદવડે ગુમાવવું.

त्वत्तः सुदुष्प्राप्यमिदं मयाप्तं,
रत्नत्रयं भूरि भवभ्रमेण ।
प्रमादनिद्रावशतो गतं तत्,
कस्याग्रतो नायक पूत्करोमि ॥ ८ ॥

ભમતા મહા ભવસાગરે પામ્યો પસાયે આપના,
જે જ્ઞાન દર્શન ચરણરૂપી રત્ન તો દુષ્કર ઘણાં;
તે પણ ગયા પરમાદના વશથી પ્રભુ કહું છું ખરૂં,
કોની કને કિરતાર આ પોકાર હું જઇને કરૂં ?

અર્થ:—હે પ્રભુ ! દુઃખથી પ્રાપ્ત કરી શકાય તેવાં (જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રરૂપી) ત્રણ રત્નો બહુ ભવો કર્યા પછી આપની પાસેથી મેળવ્યાં, પરંતુ તે પણ પ્રમાદ અને નિદ્રાના વશવર્ત્તીપણામાં હું ગુમાવી બેઠો; હવે હું કોની પાસે જઇને પોકાર કરૂં ?

(૯)

વૈરાગ્ય, ધર્મ, વિદ્યાદિનો દુરૂપયોગ.

वैराग्यरंगः परवंचनाय,
धर्मोपदेशो जनरंजनाय।
वादाय विद्याऽध्ययनं च मेऽभूत्,
कियद् ब्रुवे हास्यकरं स्वमीश ॥ ९ ॥

ઠગવા વિભુ આ વિશ્વને વૈરાગ્યનાં રંગો ધર્યા,
ને ધર્મનાં ઉપદેશ રંજન લોકને કરવા કર્યા;
વિદ્યા ભણ્યો હું વાદ માટે કેટલી કથની કહું,
સાધુ થઈને બ્હારથી દાંભિક અંદરથી રહું.

અર્થઃ—હે પ્રભુ ! મેં વૈરાગ્યનો દેખાવ કર્યો તે પણ બીજાને ઠગવા માટે, ધર્મનો ઉપદેશ કર્યો તે માત્ર લોકોને ખુશી કરવા માટે, વિદ્યા ભણ્યો તે પણ માત્ર વાદ કરવા માટે; આપને મારી હસવા જેવી કેટલીક વાતો કહું ?

મુખ, ચક્ષુ તથા મનનો દુરૂપયોગ.

परापवादेन मुखं सदोषं,
नेत्रं परस्त्रीजनवीक्षणेन ।
चेतः परापायविचिंतनेन,
कृतं भविष्यामि कथं विभोऽहं ॥१०॥

મેં મુખને મેલું કર્યું દોષો પરાયા ગાઇને,
ને નેત્રને નિંદિત કર્યા પરનારીમાં લપટાઇને;
વળી ચિત્તને દોષિત કર્યું ચિંતી નઠારૂં પરતણું,
હે નાથ! મારૂં શું થશે ચાલાક થઇ ચુકયો ઘણું.

અર્થઃ—અન્યનું વાંકું બોલીને મેં મારા મુખને, પારકી સ્ત્રીઓ જોઇને મારી આંખોને, પારકાનું અશુભ ચિંતવીને મારા ચિત્તને મેં દોષિત કર્યું. હે પ્રભુ! હવે મારૂં શું થશે!

કામાંધ થઈ આત્માને ઉપજાવેલી પીડા.

विडंबितं यत्स्मरघस्मरार्त्ति,
दशावशात्स्वं विषयांधलेन ।
प्रकाशितं तद्भवतो ह्रियैव,
सर्वज्ञ सर्वं स्वयमेव वेत्सि ॥ ११ ॥

કરે કાળજાને કતલ પીડા કામની બિહામણી,
એ વિષયમાં બની અંધ હું વિડંબના પામ્યોઘણી;
તે પણ પ્રકાશ્યું આજ લાવી લાજ આપતણી કને,
જાણો સહુ તેથી કહું કર માફ મારા વાંકને.

અર્થ:-કામથી આંધળા બનેલા મેં કામદેવરૂપી રાક્ષસથી મારી જાતને બહુ કદર્થના ઉપજાવી; હે સર્વજ્ઞ ! શરમ આવે છે, તોપણ તે બધું હું આપની સન્મુખ પ્રગટ કરું છું, જો કે આપ તો તે સર્વ હકીકત જાણો છો.

મતિભ્રમથી કરેલાં અકાર્યો.

ध्वस्तोऽन्यमंत्रैः परमेष्ठिमंत्रः ।
कुशास्त्रवाक्यैर्निहतागमोक्तिः ।
कर्तुं वृथा कर्म कुदेवसंगा–
दवांछि हि नाथ मतिभ्रमो मे ॥ १२ ॥

નવકાર મંત્ર વિનાશ કીધો અન્ય મંત્રો જાણીને,
કુશાસ્ત્રનાં વાકયોવડે હણી આગમોની વાણીને;
કુદેવની સંગતથકી કર્મો નકામાં આચાર્યા,
મતિભ્રમણથી રત્નો ગુમાવી કાચ કટકા મેં ગ્રહ્યા.

અર્થઃ–(ઐહિક સુખ દેનાર) અન્ય મંત્રોવડે પરમેષ્ટિ મંત્ર (નવકાર મંત્ર) નો મેં નાશ કર્યો–(તજી દીધો); ખોટાં શાસ્ત્રોનાં પ્રમાણથી જૈન આગમના વાકયો ઉપર પ્રહાર કર્યો; ખરાબ દેવના સમાગમથી નકામાં (આત્માને હાનિકારક) કર્મો કરવાની મને ઈચ્છા થઇ; હે નાથ ! આ તે મારી કઈ જાતની માનસિક ભ્રમણા ! ! !

(૧૩)

આપને મૂકીને મેં કરેલી સ્ત્રીઓનાં વિલાસની ભજના.

विमुच्य दृग्लक्ष्यगतं भवंतं,
ध्याता मया मूढधिया हृदंतः ॥
कटाक्षवक्षोजगभीरनाभि-
कटीतटीयाः सुदृशां विलासाः ॥ १३ ॥

આવેલ દૃષ્ટિમાર્ગમાં મૂકી મહાવીર આપને,
મેં મૂઢધિયે હૃદયમાં ધ્યાયા મદનના ચાપને;
નેત્રબાણો ને પયોધર નાભી ને સુંદર કટી,
શણગાર સુંદરીઓતણા છટકેલ થઇ જોયાં અતિ.

અર્થઃ–દૃષ્ટિગોચર થયેલા આપને છોડીને મૂઢબુદ્ધિવાળા મેં અંતરમાં સુંદર આંખોવાળી સ્ત્રીઓનાં કટાક્ષ, સ્તન, નાભી તથા કટીતટનુંજ ધ્યાન ધર્યું.

(१४)

શ્રીમુખ દર્શનથી ઉત્પન્ન થયેલ રાગની તીવ્રતા.

लोलेक्षणा वक्त्रनिरीक्षणेन,
यो मानसे रागलवो विलग्नः ।
न शुद्धसिद्धांतपयोधिमध्ये,
धौतोऽप्यगात्तारक कारणं किम् ॥ १४ ॥

મૃગનયણી સમ નારીતણાં મુખચંદ્ર નીરખવાવતી,
મુજ મન વિષેજે રંગલાગ્યો અલ્પ પણ ગૂઢો અતિ;
તે શ્રુતરૂપ સમુદ્રમાં ધોયા છતાં જાતો નથી.
તેનું કહો કારણ તમે બચું કેમ હું આ પાપથી.

અર્થઃ-(સ્ત્રીઓનાં) ચપળ ચક્ષુયુક્ત ચહેરાને જોવાથી મનની અંદર જે રાગ જરા જરા લાગ્યો છે તે પવિત્ર શાસ્ત્રરૂપી સમુદ્રમાં ધોવા છતાં પણ જતો નથી; તેનું શું કારણ?

દરિદ્રી છતાં મારૂં અભિમાન.

अंगं न चंगं न गणो गुणानां,
न निर्मलः कोऽपि कलाविलासः ।
स्फुरत्प्रभा न प्रभुता च काऽपि,
तथाऽप्यहंकारकदर्थितोऽहं ॥ १५ ॥

સુંદર નથી આ શરીર કે સમુદાય ગુણતણો નથી,
ઉત્તમ વિલાસ કળાતણો દેદીપ્યમાન પ્રભા નથી;
પ્રભુતા નથી તોપણ પ્રભુ અભિમાનથી અક્કડ ફરૂં,
ચોપાટ ચાર ગતિતણી સંસારમાં ખેલ્યા કરૂં.

અર્થઃ—નથી મારૂં શરીર સુંદર, કે નથી હું ગુણોનો ભંડાર, નથી વિકાસ પામેલી મારામાં કોઈ કળા, તેમ નથી ઝળકતું જરા પણ તેજ; વળી મારામાં એવી કાંઈ નથી પ્રભુતા; છતાં અહંકાર મને છોડતો નથી. (એ દરેકનો હું અહંકાર કર્યા કરૂં છું.)

મહા મોહથી ગ્રસ્ત થયેલ મારી અપદશા.

आयुर्गलत्याशु न पापबुद्धि-
र्गतं वयो नो विषयाभिलाषः ।
यत्नश्च भैषज्यविधौ न धर्मे,
स्वामिन्महामोहविडंबना मे ॥ १६ ॥

આયુષ્ય ઘટતું જાય તોપણ પાપબુદ્ધિ નવ ઘટે,
આશા જીવનની જાય પણ વિષયાભિલાષા નવ મટે;
ઔષધ વિષે કરૂં યત્ન પણ હું ધર્મને તો નવ ગણું,
બની મોહમાં મસ્તાન હું પાયા વિનાનાં ઘર ચણું.

અર્થઃ-મારૂં આયુષ્ય ઘટતું જાય છે, પરંતુ પાપવૃત્તિ ઘટતી નથી; વય (જુવાની) ચાલી જાય છે, પરંતુ વિષયતૃષ્ણા ઘટતી નથી; ઔષધ માટે હું યત્ન કરૂં છું, પણ ધર્મ માટે કાંઈ યત્ન કરતો નથી; હે સ્વામિન્! મહા મોહથી ઘેરાયેલા એવા મારી સ્થિતિ તો જુઓ!!

આપની વાણીની હાજરી છતાં અન્યની વાણીનો કરેલ સ્વીકાર.

नाऽत्मा न पुण्यं न भवो न पापं,
मया विटानां कटुगीरपीयम् ।
अधारि कर्णो त्वयि केवलार्के,
परिस्फुटे सत्यपि देव धिङ्मां ॥ १७ ॥

આત્માનથી પરભવનથી વળી પુણ્ય પાપ કશું નથી,
મિથ્યાત્વિની કટુ વાણી મેં ધરી કાણપીધીસ્વાદથી.
રવિ સમ હતા જ્ઞાને કરી પ્રભુઆપશ્રી તોપણ અરે.
દીવો લઇ કુવે પડયો ધિક્કાર છે મુજને ખરે,

અર્થઃ—કેવળજ્ઞાનવડે સૂર્ય સમાન તમે પ્રકટ હોવા છતાં મારા કાનમાં આવેલ મિથ્યાત્વની ખોટી વાણી જેવી કે ' આત્મા નથી, પુણ્ય નથી, પરભવ નથી, પાપ નથી, વિગેરે મેં પ્રેમથી પીધી; તેથી હે દેવ ! મને ધિક્કાર છે.

(૧૮)

મારાથી હારી જવાયેલ મનુષ્યજન્મ.

न देवपूजा न च पात्रपूजा,
न श्राद्धधर्मश्च न साधुधर्मः ।
लब्ध्वापि मानुष्यमिदं समस्तं,
कृतं मयाऽरण्यविलापतुल्यं ॥ १८ ॥

મેં ચિત્તથી નહિ દેવની કે પાત્રની પૂજા ચહી,
ને શ્રાવકો કે સાધુઓનો ધર્મ પણ પાળ્યો નહિ;
પામ્યો પ્રભુ નરભવ છતાં રણમાં રડયા જેવું થયું,
ધોબીતણા કુત્તા સમું મમ જીવન સહુ એળે ગયું.

અર્થઃ–મેં ન કરી દેવની પૂજા તેમ મેં ન કરી પાત્રની પૂજા (સુપાત્ર દાન દેવું તે); ન કરી મેં શ્રાવકધર્મની ઉપાસના, તેમ ન કરી મેં સાધુધર્મની પ્રતિપાલના; મનુષ્ય જન્મ પામીને તે જંગલમાં કરતા રૂદનની માફક મેં નિષ્ફળ ગુમાવ્યો.

જૈનધર્મ પામ્યા છતાં કલ્પવૃક્ષાદિકની કરેલી સ્પૃહા.

चक्रे मयाऽसत्स्वपि कामधेनु-
कल्पद्रुचिंतामणिषु स्पृहार्तिः ।
न जैनधर्मे स्फुटशर्मदेऽपि,
जिनेश मे पश्य विमूढभावम् ॥१९॥

હું કામધેનુ કલ્પતરૂ ચિંતામણિના પ્યારમાં,
ખોટાં છતાં ઝંખ્યો ઘણું બની લુબ્ધ આ સંસારમાં;
જે પ્રગટ સુખ દેનાર ત્હારો ધર્મ તે સેવ્યો નહિ,
મુજ મૂર્ખ ભાવોને નિહાળી નાથ કર કરૂણા કંઇ.

અર્થઃ—કામધેનુ, કલ્પવૃક્ષ અને ચિંતામણિ જેવી ચીજો આ કાળે નહિ હોવા છતાં મેં તેના ઉપર આસક્તિ કરી–તે મેળવવા પ્રયાસ કર્યો; પરંતુ પ્રત્યક્ષ સુખ આપી શકનાર જૈનધર્મને વિષે મેં આસક્તિ ન કરી; હે પ્રભુ ! મારી મૂર્ખાઈ તો જુઓ ! ! !

(૨૦)

વિપર્યાસ બુદ્ધિ.

सद्भोगलीला न च रोगकीला,
धनागमो नो निधनागमश्च ।
दारा न कारा नरकस्य चित्ते,
व्यचिंति नित्यं मयकाऽधमेन ॥ २० ॥

મેં ભોગ સારાં ચિંતવ્યા તે રોગસમ ચિંત્યા નહિ,
આગમન ઈચ્છયું ધનતણું પણ મૃત્યુને પ્રીછયું નહિ;
નહિ ચિંતવ્યું મેં નર્ક કારાગ્રહ સમી છે નારીઓ,
મધુબિંદુની આશામહીં ભય માત્ર હું ભૂલી ગયો.

અર્થ:—મારા અંતરમાં સુંદર ભોગને મેં અધમે ચિંતવ્યા, પરંતુ રોગની ખાણ તરીકે તેની મેં ચિંતવના ન કરી; ધનપ્રાપ્તિનો મેં વિચાર કર્યો, પરંતુ તે મૃત્યુને બોલાવવા જેવું છે તે ભૂલી ગયો; સ્ત્રીઓનો ઉહાપોહ કર્યો, પરંતુ તે નરકનું બંદીખાનું છે તેનું ભાન મને અધમને કદિ પણ ન થયું.

(૨૧)

મારા જન્મની નિષ્ફળતા.

स्थितं न साधोर्हृदि साधुवृत्तात्,
परोपकारान्न यशोऽर्जितं च ।
कृतं न तीर्थोद्धरणादि कृत्यं,
मया मुधा हारितमेव जन्म ॥ २१ ॥

હું શુદ્ધ આચારોવડે સાધુ હૃદયમાં નવ રહ્યો,
કરી કામ પરઉપકારના યશ પણ ઉપાર્જન નવ કર્યો;
વળી તીર્થનાં ઉદ્ધાર આદિ કોઈ કાર્યો નવ કર્યા,
ફોગટ અરે ! આ લક્ષ ચોરાશીતણાં ફેરા ફર્યા.

અર્થ:–સારા વર્તનથી ઉત્તમ પુરૂષના હૃદયમાં મેં સ્થાન ન મેળવ્યું, બીજાનું ભલું કરી મેં કીર્ત્તિ પણ પ્રાપ્ત ન કરી; તીર્થોદ્ધારાદિક કાર્યો પણ મેં ન કર્યાં; મેં તો મારો જન્મ વ્યર્થ ગુમાવ્યો ! !

(૨૨)

સંસારસમુદ્રનો પાર ઉતરવા માટે સાધનનો અભાવ.

वैराग्यरंगो न गुरुदितेषु,
न दुर्जनानां वचनेषु शांतिः ।
नाऽध्यात्मलेशो मम कोऽपि देव,
तार्यः कथंकारमयं भवाब्धिः ॥२२॥

ગુરૂવાણીમાં વૈરાગ્યકેરો રંગ લાગ્યો નહિ અને,
દુર્જનતણાં વાકયો મહીં શાંતિ મળે ક્યાંથી મને?
તરૂં કેમ હું સંસાર આ અધ્યાત્મ તો છે નહિ જરી,
તુટેલ તળીયાનો ઘડો જળથી ભરાયે કેમ કરી.

અર્થ:—ગુરૂમહારાજનાં વચનથી મારા મનમાં વૈરાગ્યનો રંગ જામ્યો નહિ, તેમજ દુર્જનનાં વાકયો સાંભળી હું શાંતિ રાખી શકયો નહિ; હે દેવ! અધ્યાત્મ જ્ઞાન જેવું તો મારામાં જરા પણ છેજ નહિ, ત્યારે આ સંસારસમુદ્ર મારાથી કેવી રીતે તરી શકાશે?

ભૂત, વર્તમાન તથા ભવિષ્ય ત્રણે જન્મ
હું તો હાર્યો ! !

पूर्वे भवेऽकारि मया न पुण्य-
मागामि जन्मन्यपि नो करिष्ये ।
यदीदृशोऽहं मम तेन नष्टा,
भुतोद्भवद्भाविभवत्रयीश ॥ २३ ॥

મેં પરભવે નથી પુણ્ય કીધું ને નથી કરતો હજી,
તો આવતા ભવમાં કહો ક્યાંથી થશે હે નાથજી!
ભૂત ભાવી ને સાંપ્રત્ ત્રણે ભવ નાથ હું હારી ગયો,
સ્વામી ત્રિશંકુ જેમ હું આકાશમાં લટકી રહ્યો.

અર્થ:—આગલા ભવમાં મેં કાંઇ પુણ્ય કર્યું નહિ, તેમ હવે ભવિષ્યમાં કરી શકીશ પણ નહિ; હે ત્રણ જગતના નાથ! હું તો આવો હોઇને મારા ભૂત, વર્તમાન તથા હવે પછીના બધા જન્મો વ્યર્થ ગયા—નાશ પામ્યા. (પૂર્વભવે પુણ્ય કર્યું હોત તો અહીં ધર્મ કરી શકત, અહીં ધર્મ કરત તો આગળના ભવમાં સારી સામગ્રી મળત તેથી ત્યાં પણ ધર્મ કરી શકત. આમ ન થવાથી મારા તો ત્રણે ભવ બગડયા.)

પ્રભુનું સર્વજ્ઞત્વ સૂચન.

किं वा मुधाऽहं बहुधा सुधाभुक्-
पूज्य त्वदग्रे चरितं स्वकीयं ।
जल्पामि यस्मात् त्रिजगत्स्वरूप-
निरूपकस्त्वं कियदेतदत्र ॥ २४ ॥

અથવા નકામું આપ પાસે નાથ શું બકવું ઘણું?
હે દેવતાના પૂજ્ય ! આ ચારિત્ર મુજ પોતાતણું;
જાણો સ્વરૂપ ત્રણ લોકનું તો માહરૂં શું માત્ર આ,
જ્યાં ક્રોડનો હિસાબ નહિ ત્યાં પાઇની તો વાત ક્યાં?

અર્થ:–દેવોને પૂજવા યોગ્ય હે પ્રભુ ! મારૂં ચરિત્ર આપની સન્મુખ હું આથી વધારે નકામું કેટલુંક કહું ? કારણ કે આપ તો ત્રણ જગતનાં સત્ય સ્વરૂપને પ્રત્યક્ષ દેખી શકો છો, તો પછી મારૂં ચરિત્ર આપ જાણો તેમાં તો શું નવાઇ !

છેલ્લી આંતરિક વિજ્ઞપ્તિ.

दीनोद्धारधुरंधरस्त्वदपरो नास्ते मदन्यः कृपा–
पात्रं नात्र जने जिनेश्वर तथाप्येतां न याचे श्रियम्।
किंत्वर्हन्निदमेव केवलमहो सद्बोधिरत्नं शिवं,
श्री रत्नाकरमंगलैकनिलय श्रेयस्करं प्रार्थये।२५।

ત્હારાથી ન સમર્થ અન્ય દીનનો ઉદ્ધારનારો પ્રભુ,
મ્હારાથી નહિ અન્ય પાત્ર જગમાં જોતાં જડે હે વિભુ;
મુક્તિ મંગળસ્થાન! તોય મુજને ઇચ્છા ન લક્ષ્મીતણી
આપો સમ્યગરત્ન શ્યામજીવને તો તૃપ્તિ થાયે ઘણી

અર્થ:—હે જિનેશ્વર ! આપના જેવો રંકને ઉદ્ધારનાર કોઇ પ્રભુ નથી, તેમ મારા જેવું કૃપાનું પાત્ર પણ કોઈ નથી; તોપણ હું કાંઇ આપની પાસેથી ધન માગતો નથી: પરંતુ મોક્ષરૂપ લક્ષ્મીના સમુદ્ર સમાન તથા મંગળમય એક સ્થાન એવા હે જિનેશ્વર પ્રભુ ! હું તો ફક્ત સર્વ શ્રેય:સાધક સમ્યકત્વરત્નની-જ પ્રાર્થના કરૂં છું.

સમાપ્ત.

જિનેશ્વર સ્તુતિ.

દુહા.

પ્રભુ દરિશન સુખ સંપદા, પ્રભુ દરિશન નવનિધ;
પ્રભુ દરિશનથી પામીએ, સકળ પદારથ સિદ્ધ. ૧
ભાવે ભાવના ભાવીએ, ભાવે દીજે દાન;
ભાવે જિનવર પૂજીએ, ભાવે કેવળ જ્ઞાન. ૨
જીવડા જિનવર પૂજીએ, પૂજાના ફળ હોય;
રાજા નમે પ્રજા નમે, આણા ન લોપે કોય. ૩
પંચ કોડીને ફૂલડે, જેનાં સિદ્ધાં કાજ;
રાજા કુમારપાળને, આપ્યાં દેશ અઢાર. ૪
ફુલો કેરાં બાગમાં, બેઠા શ્રી જિનરાજ;
જેમ તારામાં ચંદ્રમા, તેમ શોભે મહારાજ. ૫
પ્રભુ નામકી ઔષધિ, ખરે મન શું ખાય;
રોગ પીડા વ્યાપે નહિ, મહા દોષ મીટ જાય. ૬
વાડી ચંપો મોરીઓ, સુવર્ણ કુંપલીઆં;
પાસ જિનેશ્વર પૂજીએ, પાંચે અંગુલીઆં. ૭
પંચમ કાળે પામવો, દુર્લભ પ્રભુ દેદાર;
તોપણ તેહના નામનો, છે મ્હોટો આધાર. ૮

જિનેશ્વરનાં નવ અંગે પૂજા કરતાં બોલવાના

દુહા.

જળ ભરી સંપુટ પત્રમાં, યુગલિક નર પૂજંત;
ઋષભ ચરણ અંગુઠડો, દાયક ભવજલ અંત. ૧
જાનુ બળે કાઉસગ્ગ રહ્યા, વિચર્યા દેશ વિદેશ;
ખડાં ખડાં કેવળ લહ્યું, પૂજો જાનુ નરેશ. ૨
લોકાંતિક વચને કરી, વરસ્યા વરસીદાન;
કર કાંડે પ્રભુ પૂજના, પૂજો ભવિ બહુ માન. ૩
માન ગયું દોય અંશથી, દેખી વીર્ય અનંત;
ભુજા બલે ભવજળ તર્યા, પૂજો ખંધ મહંત. ૪
સિદ્ધશિલા ગુણ ઉજળી, લોકાંતે ભગવંત;
વસીયા તેણે કારણ ભવી, શિર શિખા પૂજંત. ૫
તીર્થંકર પદ પુણ્યથી, ત્રિભુવન જન સેવંત;
ત્રિભુવન તિલક સમા પ્રભુ, ભાલ તિલક જયવંત. ૬
સોળ પહોર પ્રભુ દેશના, કંઠ વિવર વર્તુલ;
મધુર ધ્વનિ સુરનર સુણે, તેણે ગળે તિલક અમુલ. ૭
હૃદય કમળ ઉપશમ બળે, બાળ્યા રાગ ને રોષ;
હીમ દહે વન ખંડને, હૃદય તિલક સંતોષ. ૮
રત્નત્રયી ગુણ ઉજળી, સકળ સુગુણ વિશ્રામ;
નાભી કમળની પૂજના. કરતાં અવિચળ ધામ. ૯

ઉપદેશક નવ તત્ત્વના, તીણે નવ અંગે જિણંદ;
પુજો બહુવિધ રાગથી, કહે શુભ વીર મુણીંદ. ૧૦

દેવ સ્તુતિ.

માલિનિ.

સકળ કર્મ વારી મોક્ષ માર્ગાધિકારી,
ત્રિભુવન ઉપકારી, કેવળજ્ઞાનધારી;
ભવિજન નિત્ય સેવો, દેવ એ ભક્તિ ભાવે,
ઇહુજ જિન ભજંતા, સર્વ સંપત્તિ આવે. ૧
જિનવર પદ સેવા, સર્વ સંપત્તિદાયી,
નિશદિન સુખદાયી, કલ્પવલ્લી સહાયી;
નમિ વિનમિ લહીજે, સર્વ વિદ્યા વડાઇ,
રિષભ જિનહ સેવા, સાધતાં તેહ પાઇ. ૨

શાર્દુલવિક્રિડીત.

જે પ્રતિમા મનોહારિણી દુઃખહરી, શ્રીવીર જિણંદની,
ભક્તોને છે સર્વદા સુખકરી, જાણે ખીલી ચંદની;
આ પ્રતિમાના ગુણ ભાવ ધરીને. જે માણસો ગાય છે,
પામી સઘળા સુખ તે જગતના, મુક્તિ ભણી જાય છે. ૧